

YER YUZIDA SOG'INTIRAR YOLG'IZ MAKON

(Qalqaman Sarin she'riyatida Vatan mavzusi)

Asilbek Sartayev Shoyinshiyevich

Berdaq nomidagi QDU, adabiyotshunoslik (qozoq adabiyoti) 1-kurs magistranti

Annotatsiya

Maqolada atoqli qozoq shoiri Qalqaman Sarin she'riyatida tug'ilgan yer, Vatan mavzusi haqida so'z boradi. Shoirning "Arqatdagi uyimiz" she'ri chuqur tahlil qilinib, yurtga muhabbatini o'zgacha ohang va takrorlanmas misralarda tariflagan shoir she'riyatiga alohida nazar tashlanadi

Kalit so'z va iboralar: Vatan mavzusidagi she'rlarga sharh. Qalqaman Sarinning „Arqatdagi uyimiz" she'rining mazmuni va g'oyasi

Аннотация:

В статье рассказывается о родине известного казахского поэта Калкамана Сарина и стихах, посвященных Родине. Углубленный анализ стихотворения поэта «Наш дом в Архат» акцентирует внимание на идее и содержании стихотворений, посвященных Родине

Ключевые слова и фразы: Песни-посвящения. Комментарий к стихам на тему Родины. Стихи Калкамана Сарина на тему Родины. Содержание и идея стихотворения «Наш дом»

Annotation

The article tells about the birthplace of the famous Kazakh poet Kalkaman Sarin and poems dedicated to the Motherland. An in-depth analysis of the poet's poem «Our House in the Arkhat» focuses on the idea and content of the poems dedicated to the Motherland.

Keywords and phrases: dedication songs. Commentary on poems on the theme of homeland. Kalkaman Sarin's poems on the theme of homeland. The content and idea of the poem «Our House in the Arkhat»

Vatan - kindik qonimiz to'kilgan, jonga jondosh, qalbga sirdosh eng ulug' kalom. Vatan - muqaddas zamin, mo'jizali maskanlari bilan yuraklarga jo bo'lgan, har qarich yeri-yu, kaftdek tuprog'i zar, ko'zga gavhardir. Vatan tuyg`usi – bu o`z xalqini sevishtu bilan faxrlanish, uni hurmat qilish va qadriga yetish deganidir. Vatan tuyg`usi-bu o`z bilimi, tafakkuri bilan jahon taraqqiyotiga ulkan xissa qo`shgan vatandosh buyuk allomalarimiz, mutafakkirlarimiz

mehnatlarini unutmash demakdir. Bulbul o'z tikonzorida yayrab sayraganidek, odamizot ham o'z ona tuprog'idagina baxt osmonida uchmog'i mumkin. Ona Vatanni tarannum etmagan, kuylamagan ijodkor topilmasa kerak. Chunki ijodkor uchun, ayniqsa shoir-yozuvchilar uchun o'zi tug'ilib-o'sgan maskani – Vatanini kuylashdek zavqli va sharaflı baxt bo'lmaydi. Vatan mavzusida yozligan asarlarning tub mohiyati bir bo'lsa da lekin ularning hech biri bir-biriga o'xshamaydi. Shu o'rinda mustaqillik davrida o'z olovli she'rlari bilan kitobxonlarga tanilgan Qalqaman Sarin ijodida asosiy o'rinlarda turuvchi Vatan mavzusidagi she'rlar o'zgacha ohang va takrorlanmas misralarda jo bo'lganligi sababli yurakka yaqin deyishimiz mumkin. SHorning Vatan mavzusidagi bitiklari zamondoshlari nazmini takrorlamaydi. Qozoq xalqi so'z qadrini tushungan xalq. Og'zaki so'zlashuv nutqidagi to'qson so'zning mazmun-mohiyatini to'qqizta so'z bilan qisqa va ixcham iboralar orqali yetkazishga yaxshi odatlangan. Bu bepoyon va go'zal yurtda yashagan xalqimiz tafakkurining o'ziga xos xususiyatlaridan biri bo'lsa kerak [1,45].

Bir paytlar ko'pchilikning yodida qolgan Qosim Amanjолоv va Abu Sarsenboyevning Vatanga bag'ishlangan she'rlari boshqa shoirlar ijodida ham davom etgan. Albatta, bu qonuniydir. Ma'lumki, Vatan, muhabbat mavzulari adabiyotda abadiy mavzudir. “Арманымың бейнесі” she'riy to'plami orqali o'zining shijoatli ovozi, teran tuyg'ulari bilan kitobxonlarni maftun etgan Qalqaman Sarin ijodida ona zamin mavzusi alohida o'rin tutadi. Shoir Arxat qishlog'ida tug'ilgan. Sharqiy Qozog'iston viloyatining Abay tumani hududidagi Arxat tog' jinslari qatlamlaridan iborat. Tepalikda shamol va suvdan muzlab qolgan adirlardagi toshlar turli shakldagi haykaldek taassurot qoldiradi. Tog'ning nomi haqida aniq ma'lumot yo'q. Bir rivoyatda aytilishicha, qozoq xalqida muhabbat ramzi sanalgan “Qo'zi Ko'rpeshe – Bayan Suluv” qahramonlaridan biri Aybas shu yerda o'z tulporini yo'qotib, tog' nomi ham shu tulpor nomidan kelib chiqqan. Tabiati afsonaviy va go'zal diyorda tug'ilgan shoirning she'rlari chinakkam ilhomdan tug'ilganiga shubha yo'q. Shoir o'z ona yurti tarixini o'rganib, uning oldidagi farzandlik burchi va mas'uliyatini chuqur his etadi. U o'z ona yurtining tabiatini, qishdagi kumush qorni, bahor yomg'irining hidini, yozda dala dashtning jaziramasini, kuzdagi ma'yus bog' timsolini misralarida keltiradimi, avvalo, shoirning o'z dunyoqarashi va ichki olami ko'rinib turadi:

Бәрі есімде бал ғұмыр, бала кездің,
Арман қудым. Ат міндім. Дала кездім.
Қазыналым, қымбатсың маған мәңгі,
Қарашығы секілді қара көздің [2,42].

Shoir she'rlarida ona qishlog'iga muhabbat va sog'inch tuyg'uylari chambarchas bog'langan. Do'mibraning qo'sh toridek egizak tuyg'ular shoir qalbini hamisha Vatan madhini kuylashga undaydi. O'zining tug'ilib o'sgan qishlog'i bag'rida qolgan bolalikning beg'ubor damlarini yo'qotib, shoir ma'yus tortadi, orzu-armon ortidan quvib shaharga intilgan o'zini aybdor his qiladi, Ona qishlog'idan uni tark etganligi uchun kechirim so'raydi:

Туған ауыл. Бәрі есте...Балалық шақ,

Қалаға кеп қаңғырдық қалам ұстап.

Кешір мен, күнәсіз балалығым,

Қала алмадым ауылда саған ұқсап. [2,41].

She'rdа ajib surat, bolalikka sog'inch tuyg'usi, qalblarni larzaga keltiruvchi, yuragingni kuydiruvchi buyuk muqaddas tuyg'u - Vatan tuyg'usi bilan hamohang tasvirlangan. SHoirning «Қарауыл. Қараөлең», «Тесіктас», «Арқаттағы біздің үй», «Ертістің бойы», «Астана», «Туған ауыл», «Ауылға бардым» kabi she'rlari Qalqaman Sarinning haqiqiy Vatan madhini kuylovchi ijodkor ekanligidan dalolat beradi. Vatan madhi uchun s'ozni qurol qilgan shoir jonajon qishlog'ining sog'inchi bilan kun-u tunlarni o'tkazgan. Tug'ilgan qishlog'i Arxatga bag'ishlangan she'rlarida Vatan obrazi shunday tasvirlanganki, uni o'qiganda shoirning qalbi ona yurt siymosi sifatida shoirning hayot va ijod yo'lini yoritib turadi. Bunga uning birgina «Арқаттағы біздің үй» she'ri misolida to'la iqror bo'lish mumkin. She'rni o'qir ekansiz ko'z oldingizga qishloqdagi quyosh botishi, oying osmonni to'q sariq va qizil ranglar bilan yoritishi, tiniq qorong'u osmonda yulduzlar ko'rinishi va to'liq sukunat faqat o'yinqaroq bolalarning ovozi bilan buzilishi ko'z oldingizga keladi. Sarkuis, Sarqirama, Tulaq to'g'aylaridan do'lana terayotgan bolalarning shirin hayotiga guvoh bo'lasiz. Shoirning dunyoning yechilmagan sirlariga to'la Teshiktoshda bitilgan orzularini o'qiyotgandek bo'lasiz:

Саған деген көңілдегі күй – үнім,

Сағынышым, сан мың мақам иірім.

Таңғажайып тағдырың ба, Тесіктас,

Сенсің менің ең алғашқы биігім. [2,29].

Shoir o'z Vatanini faqat balandparvoz so'zlar bilan madh etish bilan tug'ilgan yer oldidagi farzandlik farzini ado etish mimkin emasligini teran his qiladi. Uning fikri aniq va haqiqatdir. Vataniga mehr qo'ygan shoir o'z ona qishlog'i oldida qilayotgan ishlaridan qanoatlanmaydi:

Туған ауыл, сен үшін тер төкпедім,

Кешір мені, кеш мені сен текті елім.

Бір сағыныш мазалап ертелі-кеш,

Жүреді ылғи жанымды өртеп менің. [2,41].

Bu ham shoirning fidokorona haqiqatidir. Shoir o'z vataniga, dala -dashtlariga cheksiz mehr-muhabbatga to'la qalbsiz hayotni tasavvur qila olmaydi. O'z ona Vatanini chin yurakdan sevish, e'zozlash shoirga xosdir. Bu shoirning ona qishlog'i oldidagi farzandlik burchini oshiradi. Qalqaman Sarin o'z ona yurtining o'tmishi va buguni haqida fikr yuritadi. Shuning uchun ham uning she'rlarining badiiy qudrati, hikmati juda baland. Xalq ruhida ozodlik, vatanparvarlik tuyg'ularini singdirishda she'riyatning roli va o'rni beqiyosdir. She'riyat o'ziga xos timsollar, ramz va ohanglar orqali kishi ruhida shunday buyuk tuyg'ular uyg'otadiki, ularni qilich va qurol kuchi bilan ham yo'q qilib bo'lmaydi. Sevimli shoirimizning "Астана"

she`ri xuddi shunday ijod mahsulidir. Ushbu she`r Astananing buyuk tarixini va bugungi kunini o`zida mujassam etgan yuksak ijod namunalaridan biridir. She`rning ilk satridanoq Vatanga, Astanaga, uning buyuk tarixiga bo`lgan muhabbat, hurmat, ehtirom, g`urur va iftixor tuyg`ulari yaqqol sezilib turadi:

Астанам! Ару қалам, асқақ ордам,

Қалың жұрт, қазағыма қақпа болған.

Ту ұстап, тұлпар мінген бабаларым,

Бермеген ел намысын жатқа қолдан.

Бозоғым, бозбеткейлім, баққа оранған,

Тарихтың қойнауынан тапқан олжам.

Баянды бақытымның бастауындай,

Айналдың Астанаға аппақ арман. [2,39].

Bolaligi Arxat qishlog`ining chang ko`chalarida o`tgan lirik qahramon Vatanni sog`inadi. Beg`ubor bolaligi o`tkan uy hamma uchun qadrli bo`lishiga shubha yo`q. Shoir o`z tuyg`ularini ifodalashga yangi iboralar, yangi qofiyalar izlab ovora bo`lmaydi, tevarak-atrofdagi hayotga jon bag`ishlaydi, uni ko`zlari bilan hayol elagidan o`tkazib, sirli so`z bilan chizadi. Shoir she`rlari oddiy tushunchalar bilan ajralib turadi. Qalqaman sarin she`rlarinig buyukligi o`sha oddiyligida aslida:

Шаңдақ жол жатыр шақырып тағы шалғайға.

Жазғырма мені...Жазылған тағдыр маңдайға.

Кетуге бірақ қия алмай тұрмын тамсанып,

Анамның берген ақ құртын салып таңдайға. [2,44].

SHoir tabiatdagi jismlarni tasvirlar ekan ularga katta ma`no yuklaydi, hodisalardan falsafiy umumlashmalar yasaydi. Vatanini, zaminini sevuvchi, yam-yashil o`tloqlar, chang-to`zonli yo`llarni qadrlaydigan shoir she`rlarining asosiy leytmotivi qishloq sog`inchidir. Shoir Vatanga, yerga muhabbat ona suti bilan beriladi, degan xulosaga keladi:

Ауылға бардым.. Бала күндерім кекілді,

Алдымнан шықты. Ақ жауын жуып бетімді.

Алақаныма тамшысы жылы тиеді,

Аяулы анамның аппақ жаулығы секілді. [2,43].

Inson hayotida to`liq baxtiyor bo`lishi uchun tu`gilgan yer havosidan nafas olishi va Vatan tuyg`usini his qilishi kerak. "Bizning barcha muhabbat tushunchalarimiz bir so`zda – Ona Vatanga birlashadi", deydi donishmandlar. Shoir ham tug`ilib o`sgan Vatani bag`rida yashayotgani uchun o`zini baxtiyor deb biladi. SHuning uchun shoir she`rlarini vatanning ruhiy manzaralari deyish mumkin. Ijodkor ona yurtni kishilar ruhiyatiga ko`chira olgani uchun ham unig bitiklari yuksak ahamiyatlidir. Badiiy qiymati

beqiyos bo'lgan ushbu satrlar shunchaki yaltiroq dabdaba, suronli chaqiriq emas chinakkam tuyg'ular tarannumidir:

Бар байлығым сенде менің,
Өтсе-дағы уақыт сырғып.
Жаратқанға тәубе дедім,
Жаратпаған бақытсыз қып. [2,36].

Shoirning boshqa insonlardan farqi shundaki, ular boshqalar his qilmaganni his qiladi, ko'rmaganni qalb ko'zi bilan ko'radi. Atrofimizdagi barcha tirik tabiatda Vatan bor. Qushlarning ham, hayvonlarning ham tug'ilgan yeri bor. Biroq tabiatdagi mavsumiy yoki iqlim o'zgarishlari tufayli boshqa mavjudotlar doimo o'zlarining yashash joylarini o'zgartiradilar. Faqat insongina o'z Vatani boricha sevish qudratiga qodir. Vatanga bo'lgan bu muhabbat Xudoning insoniyatga bergan in'omi bo'lsa kerak. Xulosa qilib aytganda, Qalqaman Sarinning Vatan mavzusidagi she'rlaridan saboq olib, Vatanning munosib avlodi bo'lib yetishamiz, deb o'ylayman. Inson qalbini tarannum etuvchi bunday asar bugungi avlod tarbiyasida katta estetik ahamiyatga ega bo'lishi shubhasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Қазіргі қазақ әдебиеті: даму үрдістері, есімдер мен оқиғалар. М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты «Print express» баспасы, 2017.
2. Кәрібаева. Б. қазіргі қазақ лирикасы. Қарағанды. 1993ж.
3. Қ.Сарин. Арманымның бейнесі. Астана. «Нұра Астана» 2011ж.
4. А.Байтурсынов. әдебиет танытқыш. Алматы 1896ж
5. Қ.Сариннің авторлық сайты <http://kalkamansarin.kz/>